

FERNANDO PESSOA

LLIBRE DEL DESASSOSSEC

COMPOST PER BERNARDO SOARES,
AJUDANT DE COMPTABLE
A LA CIUTAT DE LISBOA

EDICIÓ DE RICHARD ZENITH

TRADUCCIÓ DEL PORTUGUÈS DE
GABRIEL DE LA S. T. SAMPOL
I NICOLAU DOLS

BARCELONA 2018

QUADERNS CREMA

TÍTOL ORIGINAL *Livro do Desassossego*

Publicat per
QUADERNS CREMA

Muntaner, 462 - 08006 Barcelona
Tel. 934 144 906 - Fax. 934 636 956
correu@quadernscrema.com
www.quadernscrema.com

© Porto Editora / Assírio & Alvim
© de la traducció, 2002, 2018 by Gabriel de la S. T. Sampol
i Nicolau Dols
© d'aquesta edició, 2002 by Quaderns Crema S. A.

Drets exclusius d'edició en llengua catalana:
Quaderns Crema, S. A.

L'edició d'aquesta obra ha comptat amb un ajut
de l'Institut Portuguès del Llibre i de les Biblioteques

INSTITUTO PORTUGUÊS DO
LIVRO E DAS BIBLIOTECAS

MINISTÉRIO DA CULTURA

Aquesta obra ha estat publicada amb l'ajut
de l'Institut Camões / Portugal

Els traductors han rebut un ajut de la Institució
de les Lletres Catalanes l'any 2001

ISBN: 978-84-7727-606-7
DIPÒSIT LEGAL: B. 27 235-2018

AIGUADEVIDRE *Gràfica*
QUADERNS CREMA *Composició*
ROMANYÀ-VALLS *Impressió i relligat*

SEGONA EDICIÓ *desembre de 2018*
PRIMERA EDICIÓ *desembre de 2002 (1 reimpressió)*

Sota les sancions establertes per les lleis,
queden rigorosament prohibides, sense l'autorització
per escrit dels titulars del copyright, la reproducció total o
parcial d'aquesta obra per qualsevol mitjà o procediment mecànic
o electrònic, actual o futur—inclouent-hi les fotocòpies i la difusió
a través d'Internet—i la distribució d'exemplars d'aquesta
edició mitjançant lloguer o préstec públics.

TAULA

PREFACI

PER FERNANDO PESSOA 7

AUTOBIOGRAFIA SENSE FETS 13

ELS GRANS FRAGMENTS 467

APÈNDIX 555

I. TEXTOS QUE CITEN EL NOM DE VICENTE
GUEDES 557

II. MATÈRIA FRAGMENTÀRIA DE LA «MARXA FÚNEBRE
PER AL REI LLUÍS SEGON DE BAVIERA» 559

III. ALTRES TEXTS I FRAGMENTS NO INTEGRATS
EN EL CORPUS 561

IV. ESCRITS DE PESSOA RELATIUS AL «LLIBRE
DEL DESASSOSSEC» 566

Nota dels traductors 577

PREFACI

PER FERNANDO PESSOA

A Lisboa hi ha un petit nombre de restaurants o fondes en què, damunt un local amb aspecte de taverna decent, s'alça un entresòl amb una aparença pesada i casolana de restaurant de poble sense tren. En aquests entresòls, fora dels diumenges poc freqüentats, és freqüent trobar-hi tipus curiosos, cares sense interès, una sèrie d'aparts en la vida.

El desig d'assossec i la conveniència de preus em dugueren, en un període de la meua vida, a freqüentar un restaurant d'aquests. Succeïa que, quan s'esqueïa que sopava a les set, quasi sempre trobava un individu amb un aspecte que, no havent-me interessat al principi, a poc a poc va arribar a interessar-me.

Era un home que aparentava trenta anys, magre, més gran que petit, corbat exageradament quan seia, però no tant quan estava dret, vestit amb una certa deixadesa no completament deixada. En el rostre pàl·lid i de faccions sense interès un aire de patiment no feia créixer l'interès, i era difícil definir quina casta de patiment indicava aquest aire—semblava que n'indicava de diversos, privacions, angoixes, i aquell patiment que neix de la indiferència que prové d'haver patit molt.

Sopava sempre poc, i acabava fumant picadura. Reparava extraordinàriament en la gent que hi havia, no sospitosament, sinó amb un interès especial; però no els observava com escrutant-los, sinó com interessant-s'hi sense voler fixar-ne les faccions o captar-ne els detalls de les ma-

nifestacions del caràcter. Va ser aquest tret curiós allò que primer va fer que m'hi interessés.

Vaig passar a fixar-m'hi. Vaig verificar que un cert aire d'intel·ligència animava en certa manera les seves faccions. Però l'abatiment, l'estancament de l'angoixa freda, cobria tan regularment el seu aspecte que era difícil destriar un altre tret fora d'aquest.

Vaig saber incidentalment, per un cambrer del restaurant, que era oficinista, en una empresa d'allà a prop.

Un dia hi hagué un esdeveniment al carrer, davall les finestres—una escena de pugilat entre dos individus. Els qui eren al pis de dalt del restaurant corregueren a les finestres, i jo també, i també l'individu de qui parlo. Vaig intercanviar amb ell una frase casual, i ell va respondre en el mateix to. La seva veu era baixa i trèmula, com les de les criatures que no esperen res, perquè és completament inútil esperar. Però era per ventura absurd donar aquest relleu al meu company vespertí de restaurant.

No sé per què, vam passar a fer-nos cas des d'aquell dia. Un dia qualsevol, en què ens havia aproximat potser la circumstància absurda de coincidir ambdós a sopar a dos quarts de deu, vam iniciar una conversa casual. En un moment determinat ell em va demanar si jo escrivia. Li vaig contestar que sí. Li vaig parlar de la revista *Orpheu*, que feia poc que havia aparegut. Ell va elogiar-la, la va elogiar molt, i jo aleshores em vaig sorprendre veritablement, perquè l'art dels qui escriuen a *Orpheu* sol ser per a pocs. D'altra banda, va afegir, aquest art no li havia aportat pròpiament cap novetat: i tímidament va observar que, no tenint on anar ni què fer, ni amics que visités, ni interès de llegir llibres, solia passar els seus vespres, a la seva cambra llogada, escrivint també.

*

Havia moblat—és impossible que no fos a costa d'algunes coses essencials—amb un cert i aproximat luxe les seves dues cambres. Havia tingut especial cura de les cadires—de braços, amples, blanques—, de les cortines i de les catifes. Deia que així s'havia creat un interior «per mantenir la dignitat del tedi». En una cambra a la moderna el tedi es tornava desconfort, dolor físic.

Res no l'havia obligat mai a fer res. La infantesa l'havia passada aïlladament. Resulta que mai no va estar en cap grup. Mai no va assistir a un curs. Mai no va pertànyer a una multitud. Es donava en ell el curiós fenomen que en tants—¿qui sap, segons com, si en tots?—es dona, que les circumstàncies ocasionals de la seva vida s'havien tallat a imatge i semblança de la direcció dels seus instints, d'inèrcia tots, i d'allunyament.

Mai no va haver d'enfrontar-se amb les exigències de l'Estat o de la societat. Fins i tot de les exigències dels seus instints va escapolir-se'n. Res no va acostar-lo a mi ni a amics ni a amants. Vaig ser l'únic que, d'alguna manera, vaig entrar en la seva intimitat. Però—a més d'haver viscut sempre amb una falsa personalitat seva, i sospitar que mai no va considerar-me realment com un amic—vaig entendre sempre que a algú havia de cridar vers ell per deixar-li el llibre que va deixar. M'agrada pensar que, encara que al principi això em sabés greu, quan ho vaig notar, a la fi veient-ho tot a través de l'únic criteri digne d'un psicòleg, vaig esdevenir igualment amic seu i dedicat al fi pel qual va apropar-me a ell—la publicació d'aquest llibre seu.

En això i tot—és curiós descobrir-ho—les circumstàncies, posant-li al davant qui, amb el meu caràcter, li pogués servir, li foren favorables.

AUTOBIOGRAFIA
SENSE FETS

*En aquestes impressions sense nexa, ni desig
de nexa, narro indiferentement la mera bio-
grafia sense fets, la mera història sense vida.
Són les meres confessions i, si no hi dic res,
és que no tinc res a dir.*

FRAGMENT 12

I.

Vaig néixer en un temps en què la majoria dels joves havien perdut la creença en Déu, per la mateixa raó que els seus avantpassats l'havien tinguda—sense saber per què. I aleshores, com que l'esperit humà tendeix naturalment a criticar perquè sent, i no perquè pensa, la majoria d'aquests joves va triar la Humanitat com a succedani de Déu. Per tanyo, però, a aquella espècie d'homes que estan sempre al marge d'allò a què pertanyen, i no veuen només la multitud de la qual són, sinó també els grans espais que hi ha al costat. Per això ni vaig abandonar Déu tan amplament com ells, ni vaig acceptar mai la Humanitat. Vaig considerar que Déu, essent improbable, podria ser, i podria per tant haver de ser adorat; però que la Humanitat, essent una simple idea biològica, i que no significava res més que l'espècie animal humana, no era més digna d'adoració que qualsevol altra espècie animal. Aquest culte de la Humanitat, amb els seus ritus de Llibertat i Igualtat, em va semblar sempre una reviviscència dels cultes antics, en què animals eren com déus, i els déus tenien caps d'animals.

Així, no sabent creure en Déu, i no podent creure en una suma d'animals, vaig restar, com altres del marge de la gent, en aquella distància de tot que comunament s'anomena Decadència. La Decadència és la pèrdua total de la inconsciència; perquè la inconsciència és el fonament de la vida. El cor, si pogués pensar, s'aturaria.

A qui, com jo, així, vivint no sap tenir vida, ¿què li resta, com als meus pocs iguals, tret de la renúncia com

a mode i la contemplació com a destí? No sabent què és la vida religiosa, ni podent saber-ho, perquè hom no té fe amb la raó; no podent tenir fe en l'abstracció de l'home, ni sabent què fer-ne tenint-la al davant, ens quedava, com a motiu de tenir ànima, la contemplació estètica de la vida. I, així, aliens a la solemnitat de tots els mons, indiferents al diví i menystenidors de l'humà, ens lliurem fútilment a la sensació sense propòsit, cultivada en un epicureisme subtilitzat, com convé als nostres nervis cerebrals.

Retenint, de la ciència, només aquell precepte central seu, que tot està subjecte a lleis fatals, contra les quals no es reacciona independentment, perquè reaccionar vol dir que les lleis han fet que reaccionem; i verificant com aquest precepte s'ajusta a l'altre, més antic, de la divina fatalitat de les coses, abdiquem l'esforç com els dèbils l'entreteniment dels atletes, i ens inclinem sobre el llibre de les sensacions amb un gran escrúpol d'erudició sentida.

No prenent-nos res seriosament, ni considerant que ens fos donada, com a certa, una altra realitat fora de les nostres sensacions, ens hi refugiem, i les explorem com grans països desconeguts. I, si ens hi dediquem assíduament, no tan sols en la contemplació estètica sinó també en l'expressió dels seus modes i resultats, és que la prosa o el vers que escrivim, destituïts de voluntat de voler convèncer l'enteniment aliè o de moure la voluntat aliena, és només com la veu alta de qui llegeix, cosa feta per donar plena objectivitat al plaer subjectiu de la lectura.

Sabem bé que tota obra ha de ser imperfecta, i que la menys segura de les nostres contemplacions estètiques serà la d'allò que escrivim. Però imperfecte ho és tot, i no hi ha posta de sol tan bella que no ho pogués ser més, o brisa lleu que ens faci son que no pogués provocar-nos un

son més calm encara. I així, contempladors igualment de les muntanyes i de les estàtues, gaudint dels dies com dels llibres, somniant-ho tot, sobretot, per convertir-ho en la nostra íntima substància, farem també descripcions i anàlisis, que, un cop fetes, passaran a ser coses alienes, de què podrem gaudir com si vinguessin al capvespre.

No és aquest el concepte dels pessimistes, com aquell de Vigny, per a qui la vida era una presó, on trenava palla per distreure's. Ser pessimista és agafar qualsevol cosa com a tràgic, i aquesta actitud és una exageració i un destorb. No tenim, és cert, un concepte de vàlua que apliquem a l'obra que produïm. La produïm, és cert, per distreure'ns, però no com el pres que teixeix la palla, per distreure's del Destí, sinó com la noia que broda coixineres, per distreure's, no per res.

Considero la vida un hostel on he de fer estatge fins que arribi la diligència de l'abisme. No sé on em durà, perquè no sé res. Podria considerar aquest hostel una presó, perquè estic compellit a esperar-hi; podria considerar-lo un lloc de sociabilitat, perquè m'hi trobo amb altres. No sóc, però, ni impacient ni vulgar. Que siguin com vulguin els qui es tanquen a la cambra, ajaguts indolentment damunt el llit on esperen sense son; que facin allò que vulguin els qui conversen a les ales, d'on les músiques i les veus arriben còmodament fins a mi. M'assec a la porta i amaro els meus ulls i les meves orelles dels colors i dels sons del paisatge, i canto lentament, per a mi tan sols, vagues cants que componc mentre espero.

Per a tots caurà la nit i arribarà la diligència. Gaudeixo de la brisa que em donen i l'ànima que em donaren per gaudir-ne, i no interrogo més ni cerco. Si allò que deixi escrit al registre de viatgers pot, rellegit un dia per altres, entretenir-los també durant la travessia, estarà bé. Si no llegeixen, ni s'entretenen, també estarà bé.

2.

He d'escollir allò que detesto—o el somni, que la meva intel·ligència odia, o l'acció, que la meva sensibilitat rebutja; o l'acció, per a la qual no he nascut, o el somni, per al qual ningú no ha nascut.

Resulta que, com que detesto ambdues coses, no en trio cap; però, com que, en algun moment, he de somniar o d'actuar, barrejo una cosa amb l'altra.

3.

Estimo, els capvespres demorats d'estiu, l'assossec de la ciutat baixa, i sobretot aquell assossec que el contrast accentua a la part que el dia submergeix en més bullanga. La Rua do Arsenal, la Rua da Alfândega, la prolongació dels carrers trists que s'estenen cap a l'est allà on acaba la Rua da Alfândega, tota la línia apartada dels molls quiets—tot això em conhorta de tristor, si m'introdueixo, aquests capvespres, en la solitud del seu conjunt. Visc una era anterior a aquella en què visc; gaudeixo de sentir-me coetani de Cesário Verde, i tinc en mi, no uns altres versos com els seus, sinó la substància igual que la dels versos que foren seus. Per allà arrossego, fins que fa fosca, una sensació de vida semblant a la d'aquests carrers. De dia són plens d'una bullanga que no vol dir res; al vespre són plens d'una manca de bullanga que no vol dir res. Jo de dia sóc nul, i al vespre sóc jo. No hi ha diferència entre jo i els carrers del costat de la Rua da Alfândega, tret que són carrers i jo sóc ànima, cosa que pot ser que no valgui per a res atesa l'essència de les coses. Hi ha un destí igual, perquè és abs-

tracte, per als homes i per a les coses—una designació igualment indiferent en l'àlgebra del misteri.

Però hi ha alguna cosa més... En aquestes hores lentes i buides, em puja de l'ànima a la ment una tristesa de tot l'ésser, l'amargor que tot sigui alhora una sensació meua i una cosa externa, que no és en la meua mà d'alterar. Ah, quantes vegades els meus propis somnis s'erigeixen en coses, no per substituir-me la realitat, sinó per confessar-se'm com llurs iguals perquè jo no els vull, de sorgir-me de fora, com el tramvia que gira al revolt extrem del carrer, o la veu del pregoner vespertí, de no sé què, que destaca, tonada àrab, com un brollador sobtat, de la monotonia del cap al tard!

Passen futurs matrimonis, passen parelles de cosidores, passen nois amb pressa de plaer, fumen fent la volta de sempre els jubilats de tot, en una o altra porta paren esment a poques coses els ganduls aturats que són amos de les botigues. Lents, forts i febles, els reclutes somnambulitzen en colles ara molt renoueres i suara més que renoueres. Gent normal sorgeix de tant en tant. Els automòbils a aquesta hora no són gaire freqüents allà; són musicals. Al meu cor hi ha una pau d'angoixa, i el meu assossec és fet de resignació.

Passa tot això, i res de tot això no em diu res, tot és aliè al meu destí, aliè, fins i tot, al destí mateix—incons-ciència, cercles de superfície quan l'atzar tira pedres, ecos de veus desconegudes—el bullit col·lectiu de la vida.

4.

...i al cim de la majestat de tots els somnis, ajudant de comptable a la ciutat de Lisboa.

Però el contrast no m'aixafa—m'allibera; i la ironia que hi ha és sang meva. Allò que m'hauria d'humiliar és la meva bandera, que desplego; i la rialla, amb què hauria de riure'm de mi mateix, és un clarí amb el qual saludo i engendro una albada en la qual em faig.

La glòria nocturna de ser gran sense ser res! La majestat ombrívola d'esplendor desconeguda... I sento, de sobte, el sublim del monjo a l'erm, i de l'eremita al recés, completat amb la substància de Crist a les pedres i a les cavernes de l'allunyament del món.

I a la taula de la meva cambra embromat, menystenible, empleat, i anònim, escric paraules com la salvació de l'ànima i em dauro del ponent impossible de pinacles alts vastos i allunyats, de la meva estola rebuda amb plaer, i de l'anell de renúncia al meu dit evangèlic, joia aturada del meu menyspreu extàtic.

5.

Tinc davant meu les dues pàgines grosses del llibre feixuc; aixeco de la seva inclinació sobre la taula vella, amb ulls cansats, una ànima més cansada que els ulls. Més enllà del no-res que això representa, el magatzem, fins a la Rua dos Douradores, arrenghera els prestatges regulars, els empleats regulars, l'ordre humà i l'assossec de la vulgaritat. A la finestra hi ha renou del que és divers, i el renou divers és vulgar, com l'assossec que hi ha al costat dels prestatges.

Abaixo ulls nous sobre les dues pàgines blanques, en què els meus nombres acurats han posat els resultats de la societat. I, amb un somriure que guardo com a meu, recordo que la vida, que té aquestes pàgines amb noms de mercaderies i diners, amb els seus espais en blanc, i els seus traços amb regle i escrits, inclou també els grans na-

vegadors, els grans sants, els poetes de totes les eres, tots ells sense escriptura, la vasta nissaga expulsada dels qui donen valor al món.

En el registre mateix d'un teixit que no sé què és se m'obren les portes de l'Indus i de Samarcanda, i la poesia de Pèrsia, que no és d'un lloc ni d'un altre, fa dels seus quartets, sense rima al tercer vers, un suport allunyat per al meu desassossec. Però no m'equivoco, escric, sumo, i l'escriptura continua, feta normalment per un empleat d'aquesta oficina.

6.

He demanat tan poc a la vida i aquest poc i tot m'ha negat. Un raig de part del sol, un camp pròxim, una mica d'assossec amb una mica de pa, que no em sàpiga gaire greu conèixer que existeixo, i no exigir res dels altres i que no exigeixin ells res de mi... Això i tot m'ha estat negat, com qui nega l'almoïna no per manca de bon cor, sinó per no haver de desembotonar-se la jaqueta.

Escric, trist, a la meua cambra tranquil·la, tot sol com sempre he estat, tot sol com sempre seré. I penso si la meua veu, aparentment tan poca cosa, no encarna la substància de milers de veus, la fam d'expressar-se de milers de vides, la paciència de milions d'ànimes, submises com la meua al destí quotidià, al somni inútil, a l'esperança sense vestigis. En aquests moments el meu cor bat més fort per la consciència que en tinc. Visc més perquè visc més gran. Sento en la meua persona una força religiosa, una espècie d'oració, una mena de clamor. Però la reacció contra mi em baixa de la intel·ligència... Em veig al quart pis de la Rua dos Douradores; em sento amb son; veig, sobre el paper

mig escrit, la meva mà sense bellesa i el cigar barat que l'esquerra estén damunt el vell paper assecant.

Aquí jo, en aquest quart pis, interpel·lant la vida!, dient allò que senten les ànimes!, fent prosa com els genis i els cèlebres! Aquí, jo, així!...

7.

Avui, en un dels somieigs sense propòsit ni dignitat que constitueixen gran part de la substància espiritual de la meua vida, m'he imaginat lliure per sempre de la Rua dos Douradores, del patró Vasques, del comptable Moreira, de tots els empleats, del bastaix, del grum i del gat. He sentit en somnis la meua llibertat, com si els mars del Sud m'haguessin ofert illes meravelloses per descobrir. Hi hauria aleshores el repòs, l'art aconseguida, l'acompliment intel·lectual del meu ésser.

Però de sobte, i en la mateixa imaginació, que feia en un cafè en el modest esbarjo de mitjan jornada, una impressió de disgust em va assaltar el somni: he sentit que tenia pena. Sí, ho dic com si ho digués circumstanciadament: devia tenir pena. El patró Vasques, el comptable Moreira, el caixer Borges, tots els bons nois, el noi alegre que du les cartes a correus, el bastaix, el gat amorós—tot això va esdevenir part de la meua vida; no podria deixar tot això sense plorar, sense comprendre que, per dolent que semblés, era part de mi que restava amb tots ells, que separar-me'n era una meitat i un simulacre de la mort.

A més, si demà m'apartés de tots ells, i em despullés aquest vestit de la Rua dos Douradores, ¿a quina altra cosa m'acostaria?—perquè a alguna altra m'hauria d'acostar—¿quin altre vestit em posaria?—perquè amb algun altre m'hauria de vestir.